

Landstingens stöd till glasögon för barn

En kartläggning inom ramen för
landstingens hjälpmedelsverksamhet

Du får gärna citera Socialstyrelsens texter om du uppger källan, exempelvis i utbildningsmaterial till självkostnadspris, men du får inte använda texterna i kommersiella sammanhang. Socialstyrelsen har ensamrätt att bestämma hur detta verk får användas, enligt lagen (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk (upphovsrättslagen). Även bilder, fotografier och illustrationer är skyddade av upphovsrätten, och du måste ha upphovsmannens tillstånd för att använda dem.

Artikelnr 2013-5-57

Publicering www.socialstyrelsen.se, maj 2013

Förord

Socialstyrelsen har haft regeringens uppdrag att kartlägga hur många barn som behöver glasögon, och i vilken utsträckning landstingen erbjuder stöd för detta. Syftet har varit att kartlägga om hanteringen av barnglasögon är likvärdig över landet. Socialstyrelsen ska även, om det bedöms nödvändigt, lämna förslag på en vägledning för landstingens hjälpverksamhet. Arbetet med rapporten har genomförts i samråd med Institutet för arbetsmarknads- och utbildningspolitisk utvärdering (IFAU).

Rapporten vänder sig till regeringen, men också till beslutsfattare i landsting och kommuner.

I rapporten redovisas resultatet av Socialstyrelsens undersökning av respektive landstings bidragsgivning för glasögon till barn 0–7 år och till barn 8–19 år.

Projektledare och skribent har varit Kristina Stig. Ansvarig enhetschef är Mona Heurgren.

Taina Bäckström

Ställföreträdande myndighetschef

Innehåll

<i>Förord</i>	3
<i>Sammanfattning</i>	7
<i>Mål och uppdrag</i>	8
Omfattning och avgränsningar	8
<i>Glasögon som hjälpmedel</i>	9
Hur många barn har behov av glasögon?	9
Landstingens ansvar för hjälpmedel	9
Lagregleringen av hjälpmedelsverksamheten	9
Vem är funktionshindrad?	10
Begreppet hjälpmedel	10
Förskrivning av personliga hjälpmedel	12
<i>Olika stöd till barn med behov av glasögon</i>	13
Landstingens bidragsgivning till glasögon	13
Bidrag till glasögon till barn 0–7 år	13
Bidrag till glasögon till barn 8–19 år	14
Bistånd med stöd av socialtjänstlagen	14
Vårdbidrag	15
<i>Socialstyrelsens slutsatser och förslag</i>	17
<i>Referenser</i>	19
<i>Bilaga 1. Landstingens bidrag till glasögon/kontaktlinser till barn</i>	20

Sammanfattning

Socialstyrelsens uppdrag har varit att kartlägga landstingens bidragsgivning för glasögon till barn och unga inom ramen för landstingens hjälpmedelsverksamhet. Syftet är att få en mer likvärdig hantering av bidragen över landet. Socialstyrelsen ska även, om det bedöms nödvändigt, lämna förslag på en vägledning för landstingens hjälpverksamhet.

- Socialstyrelsen bedömer att 12–13 procent av barnen i grundskoleåldern kan behöva glasögon eller kontaktlinser. Det innebär cirka 110 000–118 000 barn i åldern 8–16 år.
- Alla landsting, utom Stockholm läns landsting, ger bidrag till standardglasögon eller kontaktlinser efter recept av ögonläkare till barn i åldern 0–7 år.
- För barn över 8 år och upp till 19 år ger fem landsting bidrag till standardglasögon med belopp som varierar mellan 300 kronor och 1 000 kronor.
- Socialstyrelsens kartläggning visar att för barn och unga med grava synfel finns det ekonomiskt stöd i någon form till glasögon i alla landsting och att det för de mest utsatta barnen också finns ett yttersta skyddsnät, i form av ekonomiskt bistånd.
- Socialstyrelsen konstaterar att det finns stora skillnader i landstingens bidragsgivning för glasögon till barn och unga. Den skiljer sig åt både när det gäller bidragens storlek och vad bidrag ges för, men också för vilka åldersgrupper som bidrag ges till.
- Socialstyrelsen konstaterar att gällande regelverk om hjälpmedel lämnar utrymme för olika tolkningar i landstingen om vad som kan betraktas som ett hjälpmedel inom hälso- och sjukvården.
- Socialstyrelsen anser att det i nuläget inte finns något behov av att utfärda en vägledning för landstingens bidragsgivning inom hjälpmedelsverksamheten för glasögon till barn, eftersom allt fler landsting ser över sin bidragsgivning för glasögon.
- Socialstyrelsen föreslår att landstingen, med stöd av den kartläggning som Socialstyrelsen gjort i detta uppdrag, gemensamt ser över bidragsgivningen till glasögon för barn i syfte att minska skillnaderna mellan landstingen.

Mål och uppdrag

Socialstyrelsen har haft regeringens uppdrag att kartlägga hur många barn som behöver glasögon, och i vilken utsträckning landstingen erbjuder stöd för detta. Syftet har varit att kartlägga om hanteringen av barnglasögon är likvärdig över landet. Vid genomförandet av uppdraget ska Socialstyrelsen samråda med Institutet för arbetsmarknads- och utbildningspolitisk utvärdering (IFAU). Socialstyrelsen ska även, om det bedöms nödvändigt, lämna förslag på en vägledning för landstingens hjälpverksamhet.

Uppdraget har två mål: ett kortsiktigt och ett långsiktigt. Det kortsiktiga målet är att kartlägga landstingens bidragsgivning för glasögon till barn med synnedsättning. Det långsiktiga målet är att få en likvärdig hantering av bidragen över hela landet.

Socialstyrelsen ska besvara följande frågor:

1. Hur många barn i åldrarna 0–18 år har behov av glasögon?
2. I vilken utsträckning erbjuder landstingen dessa barn stöd inom ramen för sin hjälpmedelsverksamhet?
3. Behövs det en vägledning för hjälpmedelsverksamheten som kan vara ett stöd för landstingen och därmed bidra till en likvärdig hantering över landet? Om svaret är ja, ska Socialstyrelsen lämna förslag på en sådan vägledning.

Resultatet ska redovisas till Regeringskansliet, (Socialdepartementet) senast den 1 juni 2013.

Omfattning och avgränsningar

Uppdraget gäller i första hand behovet av standardglasögon till barn och unga med synnedsättning. För tydlighetens skull omfattar emellertid denna rapport, förutom det stöd som ges för synfel som kan avhjälpas med standardglasögon, även det stöd som landstingen ger genom syncentralerna till barn och unga med grava synfel.

Arbetet har huvudsakligen bestått i att via telefon och sökningar på internet kartlägga landstingens bidragsgivning till glasögon och kontaktlinser för barn och unga för att få bidragsgivningen allsidigt och komplett belyst. Under utredningstiden har Socialstyrelsen samrått med Institutet för arbetsmarknads- och utbildningspolitisk utvärdering (IFAU). Den undersökning som TNS SIFO gjorde under mars 2012 på uppdrag av organisationen. Majblomman har även utgjort ett underlag.

I uppdraget ingår också att bedöma om landstingen behöver en vägledning, och vid behov lämna förslag på en sådan. Om Socialstyrelsen bedömer att det behövs en vägledning kommer arbetet med att ta fram den att ingå i Socialstyrelsens verksamhetsplanering för 2014.

Glasögon som hjälpmedel

Hur många barn har behov av glasögon?

I Sverige fanns det 2012 cirka 2 miljoner barn i åldern 0–18 år. Sammanlagt var 887 000 barn sju år eller yngre. Drygt 1 143 000 barn var i åldern 8–18 år. I åldern 8–16 år fanns det cirka 909 000 barn [1].

I olika internationella studier så framgår det att cirka 10 procent av barnen i grundskoleåldern i utvecklade länder har synproblem och att problemen kan bli korrigerade med hjälp av glasögon. I Majblommans rapport angavs att 17,2 procent av barnen i åldrarna 6–16 år har en synnedsättning som gör att de behöver glasögon eller linser. Den höga andelen barn med behov av glasögon kan bero på att en stor del av barnen i undersökningen var i åldrarna 14–16 år, som är en ålder då närsynthet ofta debuterar [2]. Utifrån dessa uppgifter kan det vara rimligt att anta att cirka 12–13 procent av barnen i grundskoleåldern kan behöva glasögon eller kontaktlinser. Det skulle betyda att 110 000–118 000 barn i åldern 8–16 år i Sverige skulle behöva glasögon eller kontaktlinser. Åldersgrupperna ovan följer åldersindelningen i landstingens bidragsgivning.

Det har inte varit möjligt för Socialstyrelsen att göra en egen undersökning av hur många barn som skulle kunna vara i behov av glasögon inom ramen för tillgängliga resurser.

Landstingens ansvar för hjälpmedel

Landstinget ansvarar för personliga hjälpmedel. Det innebär att hälso- och sjukvårdshuvudmännens redan etablerade hjälpmedelsverksamhet, det vill säga hjälpmedels-, syn- och hörcentraler svarar för hjälpmedel till personer med funktionsnedsättning. I de fall ett synfel är så svårt att det definieras som en funktionsnedsättning ska landstinget erbjuda de hjälpmedel som den enskilde har behov av utifrån den påverkan synfelet har på det dagliga livet. En sådan bedömning ska göras av hälso- och sjukvården i varje enskilt fall.

Varje landsting får själv besluta om avgifter och regler efter regionala och lokala behov. Avgifter och regler för hjälpmedel kan därför skilja sig något åt mellan olika sjukvårdshuvudmän. I det högkostnadsskydd som finns inom hälso- och sjukvården ingår dock inte avgifter för hjälpmedel.

En huvudfråga i denna utredning har varit om glasögon och kontaktlinser alltid ska betraktas som ett hjälpmedel som landstingen har ansvar för.

Lagregleringen av hjälpmedelsverksamheten

Landstingen och kommunerna har ansvar för att ge personer med funktionsnedsättningar hjälpmedel. Ansvaret regleras i hälso- och sjukvårdslagen (1982:763), HSL, som är en målinriktad ramlag. Enligt 3 b § HSL är landstingen skyldiga att erbjuda rehabilitering, habilitering och hjälpmedel för

personer som är bosatta i landstinget eller kvarskrivna¹ eller stadigvarande vistas där.

Vem är funktionshindrad?

För att ett landsting ska vara skyldigt att erbjuda hjälpmedel krävs det att den enskilde är funktionshindrad. Begreppet funktionshinder definieras dock inte närmare i lagstiftningen. Av regeringens proposition 1992/93:159 *Stöd och service till vissa funktionshindrade*, sidan 200, framgår det att funktionshindrad är den som till följd av en skada eller sjukdom är hindrad eller har en begränsad möjlighet att utföra en aktivitet på det sätt eller inom de gränser som kan anses normalt. Orsaken till funktionshindret saknar betydelse. Vad som betraktas som funktionsnedsättning varierar dock, både över tid och i olika sammanhang. Vilka begränsningar i synen måste exempelvis en person ha för att anses ha en synnedsättning? De olika sätten att beskriva och avgränsa funktionsnedsättning leder bland annat till att det finns många olika uppgifter om hur stor andel av befolkningen som har en viss funktionsnedsättning. Det finns således inte någon allmänt vedertagen uppfattning om vad som avses med funktionsnedsättning eller vilka som kan sägas ha en funktionsnedsättning [3].

Begreppet hjälpmedel

Frågan om vad som skulle kunna anses vara ett hjälpmedel framgår inte klart av lagstiftningen, eftersom det inte finns någon definition av begreppet i HSL. I förarbetena om begreppet hjälpmedel (prop. 1992/93:159), sidorna 127–128 framgår det bland annat att landstingens skyldigheter omfattar dels hjälpmedel i den dagliga livsföringen, dels hjälpmedel för vård och behandling. Med hjälpmedel för den dagliga livsföringen menas hjälpmedel som krävs för att personen själv eller med hjälp av någon annan ska kunna tillgodose grundläggande personliga behov, förflytta sig, kommunicera med omvärlden, fungera i hemmet och i närmiljön, orientera sig, sköta vardagslivets rutiner i hemmet, gå i skolan samt delta i sysselsättning och normala fritids- och rekreationsaktiviteter.

Utanför begreppet faller arbetstekniska hjälpmedel, vissa hjälpmedel som kan behövas för att genomgå en yrkesinriktad rehabilitering, särskilda pedagogiska hjälpmedel inom barnomsorgen och skolan samt förbrukningsartiklar. Med hjälpmedel som avser vård och behandling räknas bland annat dels vissa medicintekniska produkter, dels hjälpmedel som kompenserar förlust av en kroppsdel eller en kroppsfunktion eller som kan behövas efter en medicinsk behandlingsinsats.

Begreppet hjälpmedel eller personligt hjälpmedel finns inte definierat i Socialstyrelsens termbank. På Jämtlands läns landstings hemsida definieras hjälpmedel som ”produkter som kräver hälso- och sjukvårdens kompetens för bedömning och utprovning och som är avsedda att kompensera förlorad funktion, förbättra nedsatt funktion eller vidmakthålla funktion och förmåga att klara varje dags aktiviteter”.

¹ personen står kvar som folkbokförd på sin gamla adress

LSS- och hjälpmedelsutredningen beskriver hjälpmedlens uppgifter i sitt betänkande *Hjälpmedel* (SOU 2004:83), sidan 81. Där framgår att hjälpmedlens uppgifter är att kompensera för nedsatt eller förlorad funktion och förmåga att klara det dagliga livet, förbättra, vidmakthålla funktion och förmåga eller förebygga framtida förluster av funktion och förmåga. Vägledande domstolspraxis saknas kring begreppet eftersom bestämmelsen i 3 b § HSL inte går att överklaga. Däremot framhåller förarbetena att ett hjälpmedel för den dagliga livsföringen bland annat ska möjliggöra för personer med funktionshinder att gå i skolan och delta i normala fritids- och rekreativtaktiviteter (prop. 1992/93:159), sidan 127.

Hjälpmedel definieras utifrån de behov de ska tillfredsställa. En produkt som i ett sammanhang är ett hjälpmedel för daglig livsföring kan i ett annat vara ett hjälpmedel för vård och behandling och i ytterligare ett sammanhang ingå som en naturlig del i ett hushåll. Glasögon är ett exempel på en sådan produkt som utifrån olika behov kan klassificeras olika.

Med en medicinteknisk produkt avses enligt 2 § lagen (SFS nr 1993:584) om medicintekniska produkter, en produkt som enligt tillverkarens uppgift ska användas för att bland annat påvisa, övervaka, behandla, lindra eller kompensera en skada eller ett funktionshinder. Definitionen av en medicinteknisk produkt omfattar ett mycket brett område med produkter som är avsedda att användas inom alla delar av hälso- och sjukvården. Att en produkt har kvalificerats som en medicinteknisk produkt innebär att tillverkaren har ansvaret för att produkten uppfyller gällande krav i EU:s medicintekniska direktiv när den släpps ut på marknaden. Kraven innebär bland annat att sådana produkter ska vara försedda med en CE-märkning, så att de kan cirkulera fritt i EU, Efta-länderna och Turkiet. Användarna ska då kunna förvänta sig att tillverkaren har tagit hänsyn till patientrisker och patientnytta vid utformningen av produkten.

Socialstyrelsens har meddelat föreskrifter och allmänna råd (SOSFS 2007:10) om samordning av insatser för habilitering och rehabilitering av enskilda. Där föreskriver Socialstyrelsen bland annat att landsting och kommuner ska utarbeta gemensamma rutiner för samordningen av habiliterings- och rehabiliteringsinsatser, inklusive hjälpmedel åt enskilda.

Landsting och kommuner kan också träffa en överenskommelse om att kommunen ska ansvara för hjälpmedel åt personer med funktionsnedsättning (HSL 18 b § andra stycket). Detta har inneburit att ansvaret för att tillhandahålla hjälpmedel för personer med funktionsnedsättning varierar över landet, och även inom landstingen och kommunerna. Kommunerna har i de län där en kommunalisering av hemsjukvården skett ofta övertagit vad som beskrivs som basal rehabilitering och habilitering samt vissa kostnader för hjälpmedel (SOU 2011:15), sidan 32. Just nu pågår en kommunalisering av hemsjukvården som innebär att hemsjukvården i ordinärt boende överförs från landstingen till kommunerna. Överföringen kommer att vara slutförd i hela landet 2015. Kommunaliseringen av hemsjukvården kommer bland annat att medföra att kommunerna tar ett betydligt större ansvar för hjälpmedel än tidigare.

I februari 2013 kom en rättsjuridisk utredning från Hjälpmedelsinstitutet ut om konsumentprodukter som hjälpmedel i hälso- och sjukvården. En av utredningens slutsatser var att det inte finns några absoluta rättsliga hinder

för ett landsting eller en kommun att bredda sitt hjälpmedelsutbud med konsumentprodukter eller att överlåta till en patient att med stöd av ett egenvårdsbeslut och en rehabiliteringsplan själv köpa en sådan produkt. En annan slutsats var dock att en konsumentprodukt inte ska tillföras landstingets eller kommunens hjälpmedelsutbud om den inte är tillräckligt säker för patienter. Tillförs konsumentprodukten hjälpmedelsutbudet ska landstinget eller kommunen informera patienten om eventuella risker med hjälpmedlet som framkommit vid utvärderingen. Godtar patienten hjälpmedlet, samtycker han eller hon därmed också till de risker som följer av användningen av hjälpmedlet [4].

Förskrivning av personliga hjälpmedel

Bestämmelser om förskrivning av hjälpmedel finns i Socialstyrelsens föreskrifter (SOSFS 2008:1) om användning av medicintekniska produkter i hälso- och sjukvården. Landstingen förskriver personliga hjälpmedel med utgångspunkt i hälso- och sjukvårdslagen. Varje landsting utarbetar riktlinjer eller regelverk med anvisningar som förskrivaren ska följa och som ligger till grund för vilka produkter som kan förskrivas. En grundläggande princip i många landsting är att de produkter som kan förskrivas som hjälpmedel är sådana som kräver hälso- och sjukvårdens kompetens för att provas ut och förskrivas. En annan princip är att produkter som är vanligt förekommande i ett hem och som kan köpas i allmän handel inte kan förskrivas som personliga hjälpmedel. I förskrivarens ansvar ingår, förutom att prova ut rätt hjälpmedel utifrån den enskildes behov, att träna och instruera den enskilde så att han eller hon kan använda och hantera sitt hjälpmedel på avsett sätt, samt att följa upp och utvärdera att hjälpmedlet fyller sitt behov.

Olika stöd till barn med behov av glasögon

Landstingens bidragsgivning till glasögon

Alla landsting ger bidrag i någon form till glasögon eller kontaktlinser som efter en medicinsk bedömning skrivs ut på recept. Alla landsting ger dock inte bidrag till standardglasögon. Bidragsreglerna, både när det gäller beloppsstorlek och vad som är bidragsberättigat, varierar mellan landstingen. I fem landsting pågår för närvarande utredningar om förutsättningarna för att införa ett mer generellt glasögonbidrag för barn och unga upp till 19 år. Två landsting har från och med 2013 infört nya bidragsregler för glasögon. Hur landstingens bidragsgivning är utformad i detalj framgår av bilaga 1 till denna rapport.

För att barn ska få bidrag från landstingen krävs att deras syn undersöks av läkare som skriver ut recept på glasögon. Läkare undersöker ögonen regelbundet på alla nyfödda barn, men den första riktiga synundersökningen görs vid fyra års ålder. Syftet med fyraårskontrollen är att ta reda på om barnet har någon ögonsjukdom, skelning eller synnedsättning. Om barnet är äldre än sex månader och det finns tecken på skelning eller synnedsättning får barnet en remiss till en ögonklinik. På många barnavårdscentraler görs även en synundersökning vid fem–sex års ålder. De barn som inte visar sig ha fullgod syn efter två undersökningar på BVC får en remiss till en ögon-specialist.

Bidrag till glasögon till barn 0–7 år

Landstingens bidragsgivning till glasögon för barn grundar sig på medicinska behov för att stödja barnens synutveckling. En del barn är översynta medan andra är närsynta. Det finns också barn med astigmatiska brytningsfel och barn som skelar. Oavsett vilket synfel barnet har, kan det störa synutvecklingen om det är tillräckligt stort. Om sådana fel inte upptäcks och behandlas redan i förskoleåldern kan de leda till att barnet får en nedsatt synskärpa som senare i skolåldern inte går att höja till normal synskärpa ens med hjälp av glasögon. Det som går att påverka med glasögon är utvecklingen av synskärpan. Möjligheten till förbättring av synskärpan avtar gradvis med åldern och någonstans mellan 8 och 10 års ålder sker inte längre någon påtaglig förändring, varken till det bättre eller till det sämre.

Alla landsting, utom Stockholm läns landsting, ger bidrag till standardglasögon eller kontaktlinser efter recept av ögonläkare till barn i åldern 0–7 år. I Stockholms läns landsting ges enkla glasögon eller kontaktlinser kostnadsfritt endast till barn i åldern 0–7 år med diagnoser såsom afaki (avsaknad av lins), diplopi (dubbelseende), samt vid specifika fall av skelning. Fram till 2004 gav Stockholms läns landsting generellt bidrag till glasögon med 300 kronor för denna åldersgrupp. Stockholms läns landsting har nu

givit förvaltningen i uppdrag att utreda frågan om bidrag för glasögon till barn samt att införa ett bidrag från och med 2014.

De flesta landsting ger endast bidrag till själva glasögonglasen och inte för båge eller arbetskostnad. Endast fyra landsting ger ett bidrag också till bågen. Bidragsbeloppen för ett par standardglasögon varierar mellan 400 kronor och 725 kronor. Fyra landsting ger full ersättning för standardglasögon och av dessa fyra ger två landsting även 100 kronor i bidrag till bågen. Bidragsbeloppen inom landstingen varierar också beroende på vilken typ av glas som behövs. Som högst kan 1 800 kronor ges i bidrag beroende på typ av glas. Landstingens bidrag betalas vanligtvis inte till synundersökning, reparationer, hårdhets-, färg- eller antireflexbehandling. Bidrag till reservglasögon eller reservlinser eller borttappade glasögon brukar inte heller ingå i landstingens bidragsgivning. Utbetalning sker en gång per år om inte ett nytt recept har utfärdats på grund av ändrad styrka.

Vanliga standardglasögon har traditionellt sett varit en relativt dyr produkt. Men i och med att nya typer av glasögon i plast utvecklas i kombination med en ökad konkurrens av flera butikskedjor för glasögon, har priset kommit att sjunka betydligt. I dag kan ett par enkla glasögon inklusive glas och båge till barn och unga kosta runt 500 kronor. Ett par glasögon med ett bättre glas inklusive repskydd kostar inklusive båge cirka 1 200 kronor [5]. Till detta kommer en undersökningskostnad. En undersökningskostnad hos läkare faller också inom högkostnadsskyddet. Många glasögonbutiker erbjuder dessutom ofta avbetalning utan extra kostnad så att beloppet kan delas upp på flera månader upp till ett år.

Bidrag till glasögon till barn 8–19 år

För äldre barn över 8 år och upp till 19 år ger fem landsting bidrag till standardglasögon med belopp som varierar mellan 300 kronor och 1 000 kronor. För barn över 8 år med bestående grava synfel såsom afaki, bestående skelning, keratokonus (toppig hornhinna), översynthet, närsynthet eller brytningsfel ges efter en medicinsk bedömning bidrag till glasögon eller kontaktlinser i alla landsting. Ofta är det samma bidrag som ges till alla medborgare oavsett ålder. Bidragen är utformade på olika sätt och bidragsbeloppen varierar mellan 500 kronor och 2 200 kronor. Fem landsting har utformat sitt stöd till barn i åldern 8–19 år så att patienten betalar en egenavgift och landstinget betalar allt utöver denna egenavgift. Personer 8–19 år med mycket grava synfel kan få glasögon helt kostnadsfritt som hjälpmedel i nio landsting.

Bistånd med stöd av socialtjänstlagen

Kommunerna kan också bistå med ekonomisk hjälp för den som inte själv kan betala sina glasögon. För den som inte själv kan tillgodose sina behov eller kan få dem tillgodosedda på annat sätt finns enligt 4 kap. 1 § socialtjänstlagen (2001:453), SoL, en rätt till bistånd för sin försörjning (försörjningsstöd) och för sin livsföring i övrigt av socialnämnden. Den enskilde ska genom biståndet tillförsäkras en skälig levnadsnivå. Biståndet ska ut-

formas så att det stärker den enskildes möjligheter att leva ett självständigt liv.

Rätten till försörjningsstöd preciseras i 4 kap. 3 § SoL. Försörjningsstödet är uppdelat i en riksnorm som gäller för hela landet, samt i en del som gäller rätt till ersättning för skäligena kostnader för ett antal andra behovsposter. Allt annat bistånd som den enskilde kan behöva för att vara garanterad en skälig levnadsnivå ingår i begreppet *livsföring i övrigt*, där kostnader för glasögon skulle kunna vara en av posterna som ingår. Av regeringens proposition *Ny socialtjänstlag m.m.* (prop. 2000/01:80), sidan 92 framgår bland annat att med livsföring i övrigt avses alla de olika behov som den enskilde kan ha för att garanteras en skälig levnadsnivå och som inte omfattas av försörjningsstödet. Det kan vara fråga om bistånd till läkarvård eller tandvård, glasögon, möbler, husgeråd, vinterkläder med mera.

I Socialstyrelsens allmänna råd (SOSFS 2003:5) om ekonomiskt bistånd anges att socialnämnden bör ge ekonomiskt bistånd till skäliga kostnader för medicinskt påkallad hälso- och sjukvård. Nämndens bedömning av vad den enskilde ska få ersättning för bör göras från den utgångspunkten att syftet med vården ska kunna uppnås. Ekonomiskt bistånd bör även omfatta skäliga kostnader för bland annat hjälpmedel och förbrukningsmaterial som förskrivits av behörig hälso- och sjukvårdspersonal. Socialnämnden bör således kunna ge ekonomiskt bistånd till skäliga kostnader för glasögon, om behovet styrks av en legitimerad optiker eller läkare. Nämnden bör även godta skäliga kostnader för kontaktlinser, om linser är det enda alternativet och behovet styrks av en läkare.

Vid prövningen av rätten till ekonomiskt bistånd gör socialnämnden en utredning av hushållets samlade ekonomiska situation för att kunna ta ställning till om behovet kan tillgodoses på något annat sätt. Om hushållens inkomster ligger under nivån för försörjningsstödet kan de beviljas bistånd upp till den nivån. Därutöver kan bistånd till livsföringen i övrigt beviljas om det finns behov, till exempel för glasögon. För rätt till ekonomiskt bistånd krävs dock att hushållet i första hand har sökt andra möjliga offentliga bidrag eller ersättningar, exempelvis landstingens bidrag eller vårdbidrag. Om behovet inte kan tillgodoses genom egna inkomster eller andra ersättningar kan bistånd beviljas. En individuell bedömning ska göras i varje enskilt fall. I Socialstyrelsens allmänna råd (SOSFS 2003:5) om ekonomiskt bistånd finns det således stöd för att ekonomiskt bistånd kan betalas ut för kostnader för glasögon.

Vårdbidrag

Barn med en funktionsnedsättning eller sjukdom kan innebära extra kostnader och arbete. Om barnet behöver särskild tillsyn och vård i minst sex månader så har vårdnadshavaren rätt till vårdbidrag. Rätt till vårdbidrag kan även den få som har stora merkostnader på grund av barnets funktionsnedsättning eller sjukdom. Merkostnaderna kan till exempel vara kostnader för hälsa, vård, tvätt och slitage av kläder. Det kan också vara utgifter för hjälpmedel som till exempel glasögon, särskild mat eller resor av olika slag. Vårdbidrag kan fås från det att barnet är nyfött till och med juni månad det

år barnet fyller 19 år. Helt vårbidrag är 250 procent av prisbasbeloppet, men även tre fjärdedels, halvt eller en fjärdedels vårbidrag kan betalas ut. Man kan också få ersättning för eventuella merkostnader utöver helt vårbidrag [6].

Socialstyrelsens slutsatser och förslag

Idag finns drygt 900 000 barn i åldern 8–16 år. Av dessa barn i grundskoleåldern bedömer Socialstyrelsen att 12–13 procent eller 110 000–118 000 barn kan behöva glasögon eller kontaktlinser.

Socialstyrelsen kan konstatera att det finns stora skillnader i landstingens bidragsgivning till glasögon för barn och unga. Alla landsting, utom Stockholm läns landsting, ger bidrag till standardglasögon för barn till och med 7 år. För de äldre barnen över 8 år ger alla landsting bidrag till glasögon eller kontaktlinser vid bestående grava synfel efter en medicinsk bedömning.

Landstingens bidragsgivning skiljer sig åt främst när det gäller bidragens storlek och vad bidrag ges för, men också för vilka åldersgrupper som bidrag ges till. Alla landstings bidrag grundas på en medicinsk bedömning för att stödja synutvecklingen hos barnen. Av den kartläggning som Socialstyrelsen gjort framgår att för de yngre barnen, 0–7 år, ligger bidragsbeloppen för standardglasögon i ett spann mellan 400 och 725 kronor. Fyra landsting ger full ersättning för standardglasögon och av dessa fyra ger två landsting även 100 kronor i bidrag till bågen. Storleksmässigt ligger bidragen därmed i linje med vad ett par enkla glasögon till barn och unga kostar i dag.

För de äldre barnen, 8–19 år, är variationerna större, både när det gäller hur stora bidrag som ges och vad bidrag ges för. Här varierar också åldersintervallet. Fem landsting ger bidrag till standardglasögon för barn över 8 år med lättare synfel med varierande belopp mellan 300 kronor och 1000 kronor. Att inte fler landsting ger bidrag för standardglasögon för de lite äldre barnen grundar sig på att möjligheten till korrigerande av synskärpan ofta avtar gradvis med åldern, och någonstans mellan 8 och 10 år sker inte någon förändring vare sig till det bättre eller till det sämre.

Socialstyrelsens kartläggning visar att det finns ett ekonomiskt stöd i någon form till glasögon i alla landsting för barn och unga med grava synfel. För de mest utsatta barnen finns det också ett yttersta skyddsnät i form av ekonomiskt bistånd.

Socialstyrelsen kan också konstatera att regelverket kring hjälpmedel inom hälso- och sjukvården lämnar utrymme för olika tolkningar om vad som kan betraktas som ett hjälpmedel inom hälso- och sjukvården. Lagstiftaren har också lämnat öppet för olika tolkningar. Varje landsting utarbetar riktlinjer och närmare anvisningar som ligger till grund för bidragsgivningen. Standardglasögon kan också ses som en konsumentprodukt som kan köpas i den vanliga handeln. Detta gör att det inte är självklart att glasögon kan betraktas som ett hjälpmedel som ska ingå i landstingens hjälpmedelsverksamhet.

Socialstyrelsen anser att det i nuläget inte finns något behov av att utfärda en vägledning för landstingens bidragsgivning inom hjälpmedelsverksamheten för glasögon till barn, då flera landsting har beslutat att se över sina

bidragsregler för glasögon till barn och unga. Därtill har två landsting från och med 2013 infört nya regler för sin bidragsgivning till glasögon.

Socialstyrelsen föreslår därför att landstingen, med stöd av den kartläggning som Socialstyrelsen gjort i detta uppdrag, gemensamt ser över bidragsgivningen till glasögon för barn i syfte att minska skillnaderna mellan landstingen.

Referenser

1. Befolkning 1 november år 2012, Statistiska centralbyrån
2. PM nr 5. Majblomman om skolbarns rätt till glasögon, Majblommans Riksförbund (2012-04-18)
3. Att följa levnadsförhållanden för personer med funktionsnedsättning – Slutrapport, Socialstyrelsen 2009
4. Konsumentprodukter som hjälpmedel i hälso- och sjukvården – en rättsutredning, Hjälpmedelsinstitutet, Rättspromemoria 2013-02-17
5. Prislekta – Jämförelser av glasögonpriser, <http://glasögonpriser.se/>
6. Faktablad: Vårdbidrag Uppdaterad: 2013-02-25, Försäkringskassan
7. Proposition 1992/93:159 Stöd och service till vissa funktionshindrade, sidan 200
8. Proposition 2000/01:80 Ny socialtjänstlag m.m. sidan 92
9. Hjälpmedel (SOU 2004:83), Betänkande av LSS- och hjälpmedelsutredningen
10. Rehabiliteringsrådets slutbetänkande (SOU 2011:15) sidan 32
11. Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (SOSFS 2007:10) om samordning av insatser för habilitering och rehabilitering av enskilda, Socialstyrelsens författningssamling.
12. Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (SOSFS 2008:1) om användning av medicintekniska produkter i hälso- och sjukvården, Socialstyrelsens författningssamling
13. Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (SOSFS 2003:5) om ekonomiskt bistånd; Socialstyrelsens författningssamling
14. Landstingens hemsidor
15. TNS SIFO Webb enkät mars 2012

Bilaga 1. Landstingens bidrag till glasögon/kontaktlinser till barn

* Avser schablonbidrag beroende på glas

Län	Bidrag 0-7 år	Bidragsbelopp för glasögon 0-7 år	Bidrag 8-19 år	Bidragsbelopp för glasögon 8-19 år	Övrigt
Blekinge	0- 7 år	*500-1000 kr beroende på glas.	*8-19 år Glasögon /kontaktlinser vid afaki 2 ögon Personer som efter bästa korrektion uppnår synskärpa 0,3 och är medicinskt motiverat.	*Bidrag 300 kr 1000 kr-1400 kr Glasögon inkl. båge ordineras som hjälpmedel	Recept krävs Bidrag 1 gång per år
Dalarna	0- 7 år	*500-1200 kr beroende på glas inkl. arbets- kostnad för glas. Även bidrag till byte av repat/skadat glas.	Kontaktlinser för personer med behov utifrån medicinska skäl Glasögon för personer med behov utifrån medicinska skäl i första hand glas till barn över 7 år vid skelning	Kontaktlinser 1000 kr ett öga, 1400 kr två ögon Byte av lins 300 kr/lins och halvår 500-1200 kr beroende på glas	Recept krävs.
Gotland	0- 7 år	*600-900 kr beroende på glas	8 år – Glasögon högst 0,3 avståndsglas Glasögon högst 0,3 bifokala	Egenavgift 500kr Egenavgift 700 kr	Recept krävs För glasögon till egenavgift krävs ordination från syncentral.

Län	Bidrag 0-7 år	Bidragsbelopp för glasögon 0-7 år	Bidrag 8-19 år	Bidragsbelopp för glasögon 8-19 år	Övrigt
Gävleborg	0- 7 år	*Full ersättning för glasen (standardglas) och 100 kr för bågen.	8-19 år som behöver bifokalglas Alla åldrar vid afaki Personer med behov av prismaglas utgår	Full ersättning för glasen och 100 kr för bågen. Glaskostnad för två par glasögon/ bifokalglasögon. Bidrag 100 kr till båge. Bidrag kan utgå för kontakt-linser Bidrag i vissa fall efter rekvisition	Recept krävs Inte bidrag för arbetskostnad, extrabehandlingar.
Halland	0- 7 år	*500 kr -770 kr – 1100 kr - 1250 kr beroende på glas Kontaktlinser bidrag med 1800 kr-2200 kr. Utbyteslins 625 kr	*8-19 år bidrag till glasögon/ kontaktlinser vid översynhet, närsynthet och brytningsfel Alla åldrar vid afaki, bidrag för avståndsglas/flerstyrkeglas (inte läsglas)	*450 kr för glasögon/kontaktlinser vartannat år, schablonbidrag 800 kr 950 kr 1100 kr 1250 kr för glasögon. Kontaktlinser bidrag med 1800 kr-2200 kr 625 kr per lins. Bidrag femte år.	Recept krävs Bidrag 1 gång per år Inte bidrag för båge Motion har lämnats in med förslag om kostnadsfria glasögon/kontaktlinser upp till 19 år som innebär att glas till glasögon eller kontaktlinser jämföras med andra hjälpmedel som kan förskrivas kostnadsfritt.

Län	Bidrag 0-7 år	Bidragsbelopp för glasögon 0-7 år	Bidrag 8-19 år	Bidragsbelopp för glasögon 8-19 år	Övrigt
Jämtland	0- 7 år	*500 kr för glasögon och båge	8-19 år Bidrag i speciella fall t.ex. vid afaki, skelning bifokalglas keratokonus	Egenavgift 1000 kr per år. Personer remitterade till syncentralen med mycket förändrad syn med behov glasögon mer än 2 ggr år. Egen avgift 400 kr	Recept krävs. Bidrag 1 gång per år.
Jönköping	0- 7 år	*Högst 700 kr	8-11 år som får medicinsk behandling för synnedsättning eller skelning	Bidrag högst 700 kr	Recept krävs Bidrag 1 gång per år
Kalmar	0- 7 år	*725, 950 kr, 1250 kr -1800 kr beroende på glas. Synskadade barn kan ordinerar bifokala glasögon och specialglasögon som hjälpmedel kostnadsfritt	8 år – Personer med afaki, personer med synskärpa 0,3 (starka läsglasögon) Kontaktlinser vid afaki, gravmyopi 15 dpt, hyperopi 12 dpt, keratokonus (bästa synskärpa 0,5 eller lägre), anisometri 4 dpt	Glasögon ordinerar som hjälpmedel kostnadsfritt Kontaktlinser ordinerar som hjälpmedel kostnadsfritt	Recept krävs
Kronoberg	0- 7 år	*Full ersättning för normalglas inklusive arbetskostnad samt 100 kronor i bidrag till båge	*8-12 år (t.o.m. 31 december det året barnet fyllt 12 år) För alla vid afaki	*Bidrag 500 kr per år Full ersättning för glas/linser och arbetskostnad. Bidrag till båge med högst 100 kr.	Recept krävs En gång per år Nya regler fr.o.m. 1 januari 2013.

Län	Bidrag 0-7 år	Bidragsbelopp för glasögon 0-7 år	Bidrag 8-19 år	Bidragsbelopp för glasögon 8-19 år	Övrigt
Norrbottnen	0- 7 år	*Full ersättning för glasöngonglasen eller linser. Inget bidrag för båge eller arbetskostnad.	8 år– endast via syncentra-len enligt vissa krav Personer med ögonsjukdom, bestående synskada eller synskärpa under 0,3 efter synkorrektion	Full ersättning som hjälpmedel vartannat år. Full ersättning som hjälpmedel	Receipt krävs Bidrag 1 gång per år
Skåne	0- 7 år	*500 kr för enkelslipade glas, 1000 kr för flerstyrs-keglas.	Prismaglas Glasögon vid afaki Kontaktlinser två ögon/ första halv-året Därefter byte av lins	Bidrag 800-1900 kr Bidrag 1000-1400 kr Bidrag 1900 kr Bidrag 950 kr	Motion har inlämnats för kostnadsfria glasögon för barn och unga upp till och med 19 år.
Stockholm	0- 7 år	Kostnadsfritt för enkla glasöngonglas eller kontaktlinser vid: afaki, diplopi, (dubbelseende) och skelning. Inget för standardglas	8-18 år enkla glasöngonglas eller kontaktlinser, vid afaki, diplopi, (dubbelseende) och skelning.	Egenavgift på 1000 kr per år för glaset resten betalar landstinget. Inte för båge De som har väldigt grav synnedsättning trots korrigeringsring mindre än 0,3 får glasögon som hjälpmedel kostnadsfritt	Receipt krävs. Stockholms läns landsting har givet förvaltningen i uppdrag under 2013 utreda och fastställa utformning och omfattning av ett nytt glasögonbidrag. Bidraget ska införas från 2014

Län	Bidrag 0-7 år	Bidragsbelopp för glasögon 0-7 år	Bidrag 8-19 år	Bidragsbelopp för glasögon 8-19 år	Övrigt
Sörmland	0- 7 år	*500-1200 kr beroende på glas. Kan även få bidrag för ny glasögonbåge	8 år– och uppåt vid grav översynthet, långsynthet när-synthet, brytningsfel, skelning eller dubbelseende	Glasögon/ prismaglasögon högst 2000 kr vartannat år. Linser högst 1000 kr/år.	Recept krävs. Kostnad för båge ingår i bidraget. Inte bidrag till arbetskostnad, reparationer hårdhets eller antireflex behandling
Uppsala	0- 7 år	*550-800 kr beroende på glas	Personer med afaki Personer med stark närsynthet, kontaktlinser Personer med prismakorrektion och personer med medicinska skäl upp till 35 år som behöver dubbelslipade eller progressiva glasögon	Kontaktlinser egenavgift 600 kr/år. För glasögon bidrag med 1500 kr för enkel slipade, 1800 kr för dubbelslipade Egenavgift 600 kr/år Bidrag för merkostnad vid med medicinska skäl	Recept krävs. 1 gång per år Inte bidrag för båge eller undersökningskostnad.

Län	Bidrag 0-7 år	Bidragsbelopp för glasögon 0-7 år	Bidrag 8-19 år	Bidragsbelopp för glasögon 8-19 år	Övrigt
Värmland	0- 7 år	*500-800-1200 kr beroende på glas.	0-19år Kontaktlinser som förskrivs av ögonspecialist av medicinska skäl Kontaktlinser till personer med afaki, grava brytningsfel eller keratokonus	Kostnadsfria kontaktlinser som hjälpmedel via syncentralen. Egenavgift 1000 kr/per 12 månadsperiod kostnad därutöver ges bidrag med max. 2000 kr. Kostnad över 3000 kr berättigar inte till bidrag	Recept krävs Bidrag 1 gång per år Inte utprovning- och rengörings kostnader Motion är inlämnad om att landstinget ser över formerna för bidrag till glasögon med målet att alla barn och unga från 0 tom 18 år med behov av glasögon får ett ekonomiskt stöd.
Västerbotten	0- 7 år	*400-700 kr beroende på glas	Personer med afaki Personer t.o.m. 19 år med ackommodativa esotropier Personer med keratokonus/afaki	Bidrag 900 kr till 1par bifokala glas/ avståndsglas och närglas Bidrag 1300 kr till 1par bifokala glasögon med stort närsegment Bidrag till linser 800 kr – max 5000 kr per öga	Recept krävs Bidrag 1 gång per år Inte bidrag för båge

Län	Bidrag 0-7 år	Bidragsbelopp för glasögon 0-7 år	Bidrag 8-19 år	Bidragsbelopp för glasögon 8-19 år	Övrigt
Västernorrland	0- 7 år	*450-750-900 kr beroende på glas. Synskärpa 0,3	0-19 år med diagnostiserad synskada/ synnedsättning. Synskärpa mindre än 0,3	Glasögon ordineras kostnadsfritt som hjälpmedel	Recept krävs. Läkarbesöken är kostnadsfria. Bidrag 1 ggr/år Inte bidrag för båge, reparationer, hårdhetsfärg eller anti-flex-behandling
Västmanland	0- 7 år	*Full ersättning för glasögon- glasen inklusive arbetskostnad. Inget bidrag för båge	8- medicinskt motiverat Synskärpa mindre än 0,3	Glasögon ordineras kostnadsfritt som hjälpmedel genom syncentralen	Recept krävs
Västra Götaland	0- 7 år	*500- 800 - 1000 kr beroende på glas	*8-15 år Från 16 år med synskärpa 0,3 Personer med afaki. Personer med behov av speciellins Personer med keratokonus synskärpa 0,3	*500- 800 - 1000 kr beroende på glas/styrka/lins 500- 800 -1000 kr beroende på glas/styrka. Bidrag till linser 1000 kr/ öga. Max 2 ggr/år Bidrag till linser 1200 kr/öga. Max 1 ggr/år	Recept krävs för barn 0-7 år och från 16 år. Inte recept för barn 8-15 år Dock krävs ordinationsunderlag från leg. optiker Bidrag 1 ggr/år Kostnad för synundersökning ingår ej i bidraget

Län	Bidrag 0-7 år	Bidragsbelopp för glasögon 0-7 år	Bidrag 8-19 år	Bidragsbelopp för glasögon 8-19 år	Övrigt
Örebro	0- 7 år	*600-900 kr beroende på glas. Båge 300 kr. Arbetskostnad 100 kr Kontaktlinser kostnadsfritt vid medicinsk indikation	*8-15 år Kontaktlinser: 8-19 år Fr.o.m. 20 år	*600-900 kr beroende på glas. Båge 300 kr. Arbetskostnad 100 kr. Kostnadsfritt som hjälpmedel vid medicinsk indikation Egenavgift 1000 kr per öga dock max 2800 kr/år	Recept krävs. Bidrag 1 gång per år Nya regler från 1 januari 2013
Östergötland	0- 7 år	*450 – 900 kr beroende på glas medicinska skäl så att det inte blir bestående	8-19 år Personer med diagnostiserad grav synskada/synnedläggning/synskärpa lika med eller mindre än 0,3 via syncentralen	Glasögon ordinerar kostnadsfritt som hjälpmedel	Recept krävs från läkare eller ortoptist. Bidrag 1 gång per år Pågår utredning om förutsättningar att införa ett glasögonbidrag för barn och unga över 8 år. Samtidigt ska bidragsnivån för barn 0-7 år ses över.